

प्रभुतरुण

वर्ष ५२

अंक ६

मुंबई

जानेवारी, २०१९

पाने ६

किंमत रु. १

(स्थापना : तारीख २५ ऑगस्ट १९२३)

तत्त्वाचा बंदा जीव । मूर्तीला कोण विचारी?

www.prabhutarun.org

संपादिका: सुहासिनी कीर्तिकर

कार्यकारी संपादक मंडळ : मिनाक्षी जयकर, मयुरा नायक, संजना कोठारे, वैजयंती कीर्तिकर

सहाय्यक संपादक: त्वरिता दळवी, राजेश नवलकर, भक्ती शेट्टे

संपादकीय

यावर्षीचे र, ट, फ...

—सुहासिनी कीर्तिकर

अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन हा आपला अंक प्रकाशित होईल; त्याआधी नुकतेच पार पडलेले असेल. या संमेलनाच्या अध्यक्षा डॉ. अरुणा ढेरे यांचे भाषण नक्कीच काहीतरी विचारांना दिशा देऊन जाईल. त्यांचे ठिकठिकाणी सत्कार झाले; तसा मुंबईतही अनेक संस्थांतर्फे झाला. त्यावेळीही त्यांनी असेच दिशादर्शक, फार सुंदर भाषण केले. आपल्या सांस्कृतिक समृद्धीचे श्रेय त्यांनी निःसंशय आपल्या वडिलांना दिले. साहजिकच आहे ते. डॉ. रा. चिं. ढेरे यांचा वैयक्तिक संग्रह (पुस्तकांचा! पुस्तकांचा बरे का!!) किती होता? चाळीस हजार! घर छोटेसे. पुन्हा संन्याशाची मठी नव्हे ती. बायको, दोन मुली, बहिण, येणारा पैपाहुणा. या पाहुण्यांत त्यांचे विद्यार्थी, संशोधक, नातेवाईक... सगळेच. यायचे ते मुक्कामालाच. या घराला होत्या पुस्तकांच्या भिंती. फक्त शोभेच्या नव्हेत. बोलता बोलता संदर्भ हवा असल्यास ते स्वतः शिडीने वर चढून नेमके पुस्तक काढून घ्यायचे. स्वप्नातीलच पुस्तकांचे घर वाटावे अशा त्या पुस्तकांत रमलेल्या, समृद्ध झालेल्या साऱ्या कुटुंबीय पऱ्या. म्हणूनच इतरांनाही हवे ते सांस्कृतिक संचित देऊ शकणाऱ्या. हो! परत दिले म्हणून रित्या न होणाऱ्या. विद्या हे धनच असे की दिले की आणखी आणखी वाढणारे. देणाऱ्यांची संचितांची घरे पुन्हा पुन्हा भरून टाकणारे.

मित्रहो, असे संचित हवे. अशी समृद्धी हवी. अशी संस्कृती हवी. त्यातला अटळ भाग म्हणजे वाचन संस्कृती. अरुणा ढेरेंनी ही संस्कृती जपली. आपणही ती जपताच. या वाचनसंस्कृतीमुळे आपलं संचित श्रीमंत होत जाते. जीवनदायी, प्रेरणादायी होत जाते. जीवनदायीवरून एक संदर्भ सहज आठवला. मार्क्स झुसॅक या लेखकाने जर्मन भाषेत 'द बुकथीफ' ही कादंबरी लिहिली. चौदा भाषांत तिची भाषांतरं झालीत. अलिकडेच मराठीतही ते 'पुस्तकचोर' या नावाने अनुवादित झालं. या पुस्तकात

कथानकाची पार्श्वभूमी आहे ती दुसऱ्या जागतिक महायुद्धाची. गोष्ट घडते जर्मनीत. हिटलरने या युद्धात साठ लाख ज्यू लोकांचा छळछावणीत बळी घेतला. दारिद्र्य, दैन्य जर्मन लोकांच्या घरात, जीवनात शिरले यामुळे. रोजच्या रोज अशा दारिद्र्यातून जगण्यासाठी झगडत असताना मरणाची सतत टांगती तलवार. एक पाव घरातल्या पाच सहा जणांत वाटला जायचा. घराटी प्रत्येक तरुण युद्धावर अन् प्रत्येक घर बॉम्बवर्षावाच्या सावलीत. या सर्वांची कहाणी मृत्यू सांगतोय या पुस्तकात. अशावेळी या जर्मन कुटुंबात आसल्याला आलेली आठ वर्षांची लिझल या कथानकाची जणू नायिका. तिचे दत्तक वडील तिची भिंती घालवायला रात्ररात्र तिच्यापाशी बसून तिला मूळाक्षरे शिकवतात. मग 'अक्षरांचा सेतू' करत ती र, ट, फ करीत वाचू लागते. मिळतील ती पुस्तकं. चोरलेली. त्यांच्या आश्रयाला एक ज्यू येतो. मरणासन्न असतो तो. तो जगावा म्हणून ही आठ वर्षांची मुलगी त्याचं सगळं, सगळं करता करता जसं जमेल तसं... र, ट, फ वाचत रहाते. अटळ निष्ठेने. जिद्दीने. हा पाहुणा जगलाच पाहिजे अशा अटळ निष्ठेने. ते तिचं वाचन जणू मग मंत्र बनतात. संजीवनी मंत्र. पुस्तकात तसं काही नसतं. 'थडगं कसं बांधायचं' याविषयी सूचना देणारं ते पुस्तक असतं. पण ज्या जिद्दीनं ही मुलगी वाचत रहाते, वाचतच रहाते... त्यातून अखेर तो पाहुणा जगतो. वाचतो. (दोन्ही अर्थानी!) आपले अनुभव लिहू लागतो. युद्धाच्या मरणछायेत झालेला हा अक्षरांचा संजीवक सोहळा! जर्मनीवर हल्ला होताना बॉम्बवर्षाव होऊ लागला की सरकारने ठरवून दिलेल्या तळघरात गावकरी एकत्र जमतात. प्रचंड

आवाज बॉम्बचे, घरंदारं कोसळण्याचे. दाटीवाटीने असणाऱ्या गर्दीमुळे घुसमट, मरणाची, असुरक्षिततेची भिंती. अशा गर्दीत ही चिमुरडी आपले चोरलेले पुस्तक बाहेर काढते. मरण शांततेला ढवळत र, ट, फ करीत मोठ्याने वाचते. अवघ्या गर्दीला तो आवाज, ते वाचन भरून टाकते. मरणाला, भिंतीला पालाण घालून तिचे वाचन सगळ्याच गर्दीला जगण्याचं आश्वासन देत रहाते. ते तिला सांगतात, 'वाच. आणखी वाच' जगणं मरणं यातला चिवट धागा बनतं ते वाचन. हीच चिमुरडी लिझल आपल्या वृद्ध शेजारणीलाही असंच चिवट जीवनदान देते. ही शेजारीण दुष्ट. या घराला छळणारी. पण तिचा नवरा, दोन्ही मुलगे युद्धात कामी येतात. एकटेपण, भयानपण तिला घेरून टाकतं. अशावेळी ही वाचणारी मुलगी रोज तिच्या घरी वसा घेतल्यागत एक तास वाचायला जाते. हे पाहून मृत्यूही चकीत होतो. अशी ही संजीवक वाचन संस्कृती!

तुमच्या (आपल्या म्हणू या.) एकाकीपणाला दूर करणारी. जगण्याला संस्कृतीचा मुलामा देणारी. ज्ञानात भर घालणारी, आयुष्याला अर्थ देणारी. अवघ्या जगाला, जीवांना एकत्र जोडणारी. जग तसं खूपच प्रगतीशील आहे. त्यात प्रचंड घडामोडी घडताहेत. निसर्ग, अवकाश बदलत चाललं आहे. पण माणसाच्या प्रगतीबरोबरच त्याचा परस्परसंवाद तुटत चालला आहे. अशावेळी एकच तारकमंत्र त्या लिझलसारखाच त्याच्याजवळ आहे. वाचनाचा! हे वाचन चांगल्या चांगल्या पुस्तकांचंच हवं; असंही नाही. तो भावतालचा निसर्ग वाचतो. नलेश पाटीलसारखा पानाफुलांच्या वेलांटाच्या वाचतो. 'मेट्रो'ने धडधडत चालवलेल्या रस्ते आखणीचे घडमोड होत असलेले संदर्भ वाचतो.

माणसामाणसांतील रोजच्या रोज होणारी प्रासंगिक वाचतो. त्यांचे अन्वय लावतो. संदर्भ जोडतो. तेच त्याचे 'जीवनसूक्त' असते. अशा वाचनाने मिळालेले जगण्याचे नवे भान. मरणप्राय अंधश्रद्धांना गाडून टाकणारे. संजीवक अध्यात्माला, विचारांना भरून, भरून टाकणारे.

अशा समृद्ध वाचनामुळं 'माणूस' म्हणून टिकून राहिलेल्या आपल्या आयुष्याचं एक वर्ष मागे पडलेलं आहे. २०१९ साल म्हणजे आपल्या संस्कृतीनं टाकलेलं पुढचं पाऊल. ते टाकता टाकता आपण समृद्ध होऊ या. नीट घडवूया, 'वाचूया' हे नवं वर्ष. या लेखाच्या सुरुवातीकडेच पुन्हा यायचं तर अरुणा ढेरेंनी सांगितलेली एक कथा इथं आठवते मला. ही कथा त्यांना आशा बगेंनी सांगितलेली. हं; तर कथा अशी - एक मुलगी असते. तिला खेळता खेळता एक मोती सापडतो. ती खूप आनंदीत होते. तेवढ्यात तिला आरडाओरडा ऐकू येतो. शेजारच्या विहिरीत एक शेतकऱ्याची मुलगी पडलेली असते. ही धावत जाते, खोलीचा विचार न करता विहिरीत उडी टाकते. त्या मुलीला वाचवते. सगळेजण खूप कौतुक करतात. नंतर घरी आल्यावर ती मुलगी आईला त्या वाचवलेल्या मुलीबद्दल किंवा आपल्या धाडसाबद्दल काहीच सांगत नाही. प्रसिद्ध झाल्याचे नाही, कौतुक झाल्याचे नाही... काहीच नाही. ती आईला म्हणते, "आई, आज नं; मला एक मोती सापडला." येत्या वर्षाला आपल्या कर्तृत्वाने घडवालच तुम्ही. पण या काळात जो खरा 'मोती' सापडेल; त्याचं मोल जाणा. तोच महत्त्वाचा आहे. मला खात्री आहे की तुमच्यामुळं, तुमच्या वाचन संस्कृतीमुळं, माणुसकीमुळं, संस्कृतीमुळं 'प्रभुतरुण'लाही यावर्षी असा 'मोती' सापडणारच आहे. एकच का; अनेक मोती. ते मी जपून ठेवीन.

तोवर तुम्हा सर्वांना समृद्ध आयुष्याच्या समृद्ध वाचनासाठी माझ्या मनःपूर्वक शुभेच्छा!

*

अद्भूत गोष्टी-

अनुभव 'ब्रोकन विंडो', एक मोडलेली खिडकी!

-विनय त्रिलोकेकर

'ब्रोकन विंडो' म्हणजे मोडलेली खिडकी. त्याबद्दल एक गंमतीदार उपपत्ती (theory) आहे. हे तत्त्व प्रथम सादर केले ते जेम्स विल्सन आणि जॉर्ज केल्लिंग ह्या दोन सामाजिक शास्त्रज्ञांनी. 'द अटलांटिक' ह्या मासिकाच्या मार्च १९८२च्या अंकात ही संकल्पना प्रकाशित केली. मोडक्या खिडकीचे उदाहरण देऊन हे तत्त्व वाचकांपुढे ठेवले आणि म्हणूनच हे शीर्षक - 'ब्रोकन विंडो'.

एक इमारत. इमारतीच्या काही खिडक्या मोडलेल्या असतात. त्यांच्या दुरुस्तीकडे काही काळ दुर्लक्ष. परिणाम - हा असा: काही गुंड (vandals), ज्यांची मुळात प्रवृत्तीच असते ती विनाकारण मालमत्तेची नासधूस करण्याची. त्यांचे लक्ष वेधले जाते त्या मोडक्या खिडक्यांकडे. अधिक खिडक्या मोडल्या जातात. हे काय? काही खोल्या चक्क रिकाम्याच! कोणीच रहात नाहीत. चला इथेच आपला तळ ठोकूया! मग झाले तेथे ह्या गुंडांचे साम्राज्य!

कोणा एका शहरात असते एक तीन मजली इमारत, 'शांती कुटीर' असे होते तिचे नाव. प्रत्येक मजल्यावर आलिशान व स्वतंत्र असे ७५० चौ. फू. २BHKचे दोन-दोन ब्लॉक्स आणि एकूण ८ ब्लॉक्समध्ये राहत होती वर्षानुवर्षे आठ कुटुंबे. सारे कसे रहात होते आनंदाने, गोडीगुलाबीने आणि शांततेने. खरोखरच ती होती 'शांती कुटीर'! प्रत्येक कुटुंबाच्या सात-आठ पिढ्या झाल्या असाव्यात. कुटुंबे वाढत होती तरी सारे सारे एकत्र नांदत होते - चार पिढ्या.

पण परिस्थिती हळुहळू बदलू लागली होती. जागेअभावी म्हणा, उच्च शिक्षणासाठी किंवा कामानिमित्त म्हणा; तरुण मुले बाहेर पडू लागली. काहीनी स्वतंत्र असा आपला संसार थाटला, तर काही परदेशात स्थायिक झाले. घरी राहिले ते म्हातारे-कोतारे. इमारतीच्या डागडुजीकडे दुर्लक्ष होऊ लागले. कालांतराने स्थिती फारच बिघडली. कमानीना, भितीना आणि छतांना भेगा पडू लागल्या होत्या. स्थानिक नगरपालिकेकडून घर दुरुस्त करण्याबाबत नोटिसा येऊ लागल्या. पण त्याकडेही दुर्लक्ष केले आणि अखेर ती इमारत धोकादायक असल्याचे घोषित केले गेले आणि सर्व रहिवाश्यांना तेथून हलवण्यात आले. ही धोकादायक असलेली 'शांती कुटीर' कित्येक वर्षे त्याच स्थितीत उभी होती. तिला पाडलेही नाही वा ती पडलीही नाही.

भितीवर रानटी वेल चढू लागले होते. सभोवती रोपटी आणि झाडे-झुडपे वाढली होती. जगूदादा,

चकण्या विल्या, शेख उस्ताद आणि त्यांचे इतर दोस्त रोज तेथे ड्रग्स सेवन करण्यास आणि जुगाराचे डाव मांडण्यास येऊ लागले. चाणक्य शेख उस्तादच्या नजरेत ती इमारत प्रथम पडली आणि -- "अरे जगू दादा, तुझे मै ऐसी जागा दिखता. कोई आता जाता नाही। साला वहाँ पुलिसका खतरा नहीं। हम चैनसे सबकुछ कर सकते है - दारु, चरस गांजा, जुआं, बाकी लफड़ा बाजी, सब!" आणि मग बनला त्यांचा अड्डा!

पावसाचे दिवस होते. शंकर यादवची पाईपलाईन लागून असलेली झोपडी नष्ट झाली होती -- नाही; केली होती. त्याचे बरेचसे सामानही नगरपालिकेच्या कर्मचाऱ्यांनी लंपास केले होते. आपले उरलेसुरलेले सामान डोक्यावर घेऊन तो आपल्या बायको व चार मुलांबरोबर पायपीट करीत असताना ह्या पडीक इमारतीने त्याचे लक्ष वेधले. खिडक्यांना लटकणारी कोळीष्टके, भितीवर रानटी वेल आणि इमारतीची एकूण स्थिती पाहून ती रिकामी असल्याचे शंकरने ताडले होते. "चलो ये खाली मकानमा हम आज रात रह लेंगे, तुम का कहती है, वासंती?" त्या रात्रीचा त्यांचा तो मुक्काम कायमचा झाला. कारण सरकार किंवा नगरपालिकेला त्यांच्या वास्तव्याची जाणीवच नव्हती. एवढेच नाही तर ह्या भागात 'शांती कुटीर' नावाची पडीक धोकादायक घोषित केलेली इमारत असल्याचाही विसर पडला असावा. त्यांच्याप्रमाणे इतरही आले आणि सुरू झाली घुसखोरी. हे काय? काही खोल्या चक्क रिकाम्याच! कोणीच रहात नाहीत. चला इथेच आपला तळ ठोकूया! घरात वीज आणि पाणी नव्हते. पण नळ, लाईटचे स्विच-बटणे व पंखे होते. खिडक्या आणि दारे अजूनतरी शिल्लक होती.

वाऱ्या-पावसाने खिडक्या मोडू लागल्या होत्या. काही गुंड (vandals) प्रवृत्तीच्या व्यक्ती, ज्यांची मुळात प्रवृत्तीच असते ती ही विनाकारण मालमत्तेची नासधूस करणे. त्यांचे लक्ष वेधले गेले त्या मोडक्या खिडक्यांकडे. अधिक खिडक्या मोडल्या गेल्या. केवळ काही महिने झाले असतील आणि पाण्याचे नळ, लाईटचे स्विच- बटणे, पंखे, दारे-खिडक्यांच्या कड्या गायब झाले. तरुण युवा जोडप्यांचा, चोरट्यांचा, ड्रग अँडिक्स आणि इतर उपद्रवी लोकांचा अड्डा बनला होता! मग झाले तेथे ह्या गुंडांचे साम्राज्य!

ह्याला म्हणतात 'ब्रोकन विंडो' परिणाम!

(क्रमशः)

Travel Diaries

The heritage city of Amritsar

-Adhar Kothare

In this edition of travel diaries, we will talk about a town most of you would have visited or definitely heard about. Amritsar is a city in north western region of India in the state of Punjab, and some 28 kms away from the Wagah border (Indo-Pak border). When you hear the name of this city, few things that immediately come to your mind are the Wagah border, the Golden temple and Jallianwala Bagh. This town has seen the lethal Jallianwala Bagh massacre during the British Raj when General Dyer ordered his troops to open fire on thousands of innocent Indians killing all of them in April 1919. It has also seen the unrest during the World War 1 (1914-1918) and then borne the brunt during the India-Pakistan partition (1947). It has also seen the post-independence military operation to curb and remove Sikh militants from the Golden temple, known as the Operation Blue Star (June 1984). But amidst all this it has stood rock solid.

Getting to the current state of Amritsar, it is famous for Sri Harmandir Sahib also known as Darbar Sahib informally referred as the Golden temple. It is the most revered spiritual sites of Sikhism. Over 100,000 people visit the shrine daily for worship and also partake jointly in the free community kitchen and meal (Langar) that serves a simple vegetarian meal to all visitors without discrimination round the clock, regardless of any distinctions, a tradition that is a hallmark of all Sikh Gurudwaras. The main temple is surrounded by manmade pool (sarovar) and has a bridge to connect the outer area and the temple. They have a separate stand where you can keep your shoes. On the way to the main area you can take the 'roomals/scarfs' to tie on your head from the baskets kept nearby, wash your hands and feet and enter the temple area. Once you are inside, its blissful. They have different Langar stalls, where they serve water, tea, prasad, etc., absolutely free of cost. You will see people lighting candles and praying on the edges of the sarovar.

The city of Amritsar is also famous for the Wagah border ceremony where Indian Army and Pakistan Army soldiers march-off with utmost patriotism and grace and boasts of thousands of audience every day. It is an amazing feeling to be there at the Wagah border during the march-off ceremony. So in case you plan to visit there, you must take care of few things. One must book a return cab or hire a car

since the Wagah border is almost 30 kms away from the main city and there is no other transport available. Since there are mobile jammers near the Wagah border, one can't book an Ola. During the weekends, there is heavy crowd, almost 10-15 thousand and though the ceremony starts around 5pm and goes for about 45 mins, the gates are opened at 3:30pm, so if you need a place to sit, make sure you are there well in advance. Though the entry is free of cost, there are separate lines for VIP, ladies only and general section. One has to leave the cab around 1km away and walk towards the border. One is not allowed any bags, purses, camera bags, eatables, water, etc., and only phones, cameras and wallets are allowed inside. One can also opt for VIP pass a day in advance (free of cost), by personally going and booking it (9-11am) at the Army check-post at Khasa on GT road towards Wagah border, but one needs to submit some documents and get separate permission for the car/cab.

It is also known for the infamous Jallianwala Bagh, the site of the brutal massacre. Now this place has been made a small garden and is located right in the town hall area around 100-150 meters from the Golden Temple. There is the old well (that is now barricaded) in which many people jumped in to save themselves from the Dyer's bullets. There are few old buildings which has the bullet marks on it. It has a small museum as well, that is home to some of the old pre-independence memories during the pre and post Jallianwala Bagh incident.

I guess for most of us, the Amritsar tour would include these places and the Amritsar city tour would end here for most of the touring companies. But apart from these famous places, there are some not so famous yet, but must see places to visit in Amritsar, which I found during my visit to this city.

The first of it is the Partition museum opened in Aug 2017 is situated in the Town hall area and about 150-200 mtrs., from the Golden temple. It showcases the struggles people went through during India-Pakistan partition. There are many pictures of partition times, newspaper cut-outs, some audio and videos being played that depict the hardships faced by people then and will help one understand what exactly happened and how many people suffered due to the largest migration in the history of mankind. It is a very well-maintained museum and very

(Cont. on Page 6 col. 2)

भवताल

टी.व्ही. मालिका - सामाजिक मानसिकता

-प्रणिता प्रभाकर

(आपल्या भवताली रोजच्या रोज इतकं काही घडत असतं. त्याचा वेध घेणारे हे नवे सदर-
-संपादक)

सन १९७२, भारतात प्रथमतः दूरदर्शन आले. संपूर्ण भारतात, प्रत्येक घराघरात दूरदर्शनचा डबा पोहचण्यास १९७४ साल उजाडले. तेव्हा आम्ही शाळा कॉलेजात असू. सुरुवातीस संध्याकाळी फक्त १ तास दूरदर्शन चालायचे. साडेसातच्या बातम्या बघितल्या की डबा बंद. त्या एक तासात मनोरंजन, प्रबोधन... वैचारिक वादविवाद वगैरे कार्यक्रम असायचे. रविवार... सुटीचा दिवस, त्या दिवशी सकाळी ८.३० ते ९.३० मनोरंजनात्मक किंवा क्रीडाविषयक कार्यक्रम व संध्याकाळी ६ वाजता हिंदी सिनेमा असायचा. तेव्हा तर चाळीत किंवा बिल्डिंगमध्ये एकाद-दुसऱ्याच्या घरी दूरदर्शन असल्याने आजुबाजूची मंडळी कार्यक्रम पाहण्यास जमत. तदनंतर दूरदर्शनची कार्यक्रम प्रसारणाची वेळ वाढत गेली व निखळ मनोरंजनात्मक कार्यक्रमाची मांदियाळी सुरू झाली.

आज ४०-४५ वर्षांनी मागे वळून पाहता ते दिवस खरेच सोनियाचे होते. आता तर अहोरात्र दूरदर्शन चालूच असते. अहो! किती म्हणून त्या वाहिन्या नी किती म्हणून ते कार्यक्रम!! वाहिन्या व त्यावरील कार्यक्रम शोधता शोधता नको जीव होऊन जातो व वाहिनी सापडेपर्यंत आपल्याला हव्या असणाऱ्या मालिकेची किंवा कार्यक्रमाची सांगता झालेली असते. म्हणून भाराभर वाहिन्या असूनही आपण एखादी वाहिनी पकडतो व त्याच्यावर प्रसारित होण्याच्या मालिका चांगले तीनएक तास पाहत बसतो. परंतु त्यातून निष्पन्न शून्य! म्हणजेच एखाद्या मालिकेतून समाजप्रबोधन होणे आजकाल जरा दुरापास्तच. जे चित्र समाजात तेच चित्र वाहिन्यांच्या मालिकांमधून पाहावयास मिळते. अर्थातच जी घराघरातून परिस्थिती दिसते तीच परिस्थिती मनोरंजनाच्या वाहिन्यांवर प्रसारित होते. त्यामुळे विरंगुळा असा काहीच मिळत नाही. मनाला उभारी मिळण्यासाठी म्हणा किंवा दिवसभराची मरगळ दूर करण्यासाठी आपण जर दूरचित्रवाणी संच उघडला तर प्रत्येक वाहिनीच्या मालिकेत तेच चित्र दिसून येते. मग

मेंदूचा पार भुगा होऊन जाईल की काय असे वाटते. मालिका लिहिणाऱ्यांनाही स्वतःची समाजातील बैठक स्थिर करावयाची असते; त्यामुळे समाजाला जे रूचकर वाटेल तेच लिहिले जाते व प्रसारित होते. परंतु काही वाहिन्या खरोखरच उद्बोधक कार्यक्रमांचे प्रसारण करतात. उदा:- चर्चासत्र, ज्ञान व मनोरंजन, माहितीपट, मुलाखती इत्यादी, जेणेकरून माणसाच्या ज्ञानात भर पडते. जिथे आपण पोहचू शकत नाही तेथील माहिती ही आपल्याला ह्या माध्यमाद्वारे समजू शकते. जगभरातील घडामोडी वृत्त वाहिन्यांमार्फत पाहण्यास मिळतात. अशा वाहिन्या पाहण्याऐवजी बहुतांशी समाज हा कौटुंबिक मालिका पाहण्यास प्राधान्य देतो, हे आपल्याला त्या कार्यक्रमाच्या TRP (Television Rating Points) वरून समजते. मग काय ती मालिका मिर्च मसाला घालून दोन-तीन वर्षे चालवितात व प्रेक्षकवर्ग चूपचाप पाहात व ऐकत असतो. नाही म्हणायला वर्तमानपत्रात 'बहुतांची अंतरे' ह्या सदरात मालिकांविषयी खरमरीत विचार प्रकट होतात; परंतु हे विचार किंवा ही मते म्हणजे सागरातील खसखस होय.

हे सर्व लिहिण्याचा प्रपंच करण्याचे कारण एकच की पुढील किंवा नव्या पिढीची तरी मानसिकता बदलू देत व हळुहळू समाज ढवळून निघाला की आपोआपच सामाजिक मानसिकतेत बदल होईल जेणेकरून त्या so called 'Idiot Box' ची महती तरी बदलेल किंवा सुधारेल. पण मला तरी ठाम वाटतंय की आजची तिशीतील पिढी कौटुंबिक मालिका नक्कीच पाहात नसेल. त्यांना उद्बोधक, निखळ मनोरंजन व वेळेचा उत्तम विनियोग कसा होईल हे अपेक्षित आहे व त्याकडेच त्यांचा कल दिसून येतो.

म्हणून मला तरी असे वाटते की, दूरदर्शनसारख्या माध्यमाने जर सामाजिक मानसिकतेचा विचार करून कार्यक्रम प्रसारित केले तर नक्कीच आपल्या समाजात बदल घडताना दिसून येतील.

*

पान उलटताना

मधली सुट्टी

-डॉ. सुमन सुवर्णकुमार नवलकर

(२०१८ या वर्षाचे पान उलटून २०१९ चे स्वागत करताना 'पान उलटताना' हे ताजे तडफडीत नवीन सदर. डॉ. सुमन नवलकर यांच्या लेखणीतून उतरलेले. म्हणूनच नित्यनूतन ताजे...!
-संपादक)

आज सकाळपासून अनुराग खूप खुशीत होता. पहिलं कारण म्हणजे शनिवार असल्यामुळे अर्धा दिवस शाळा होती. दुसरं कारण म्हणजे आज मधल्यासुट्टीत बटाटेवडा आणि आईसफ्रूट खाण्यासाठी आईने पैसे दिले होते. दुसरी मुलं किती वेळा भेलपुरी, चण्यामण्या बोरं, सुपारीची पाकिटं असं काय-काय खातात. पण अनूची आई त्याला रोज डबा देते. 'डब्यातलाच खाऊ खायचा, बाहेरचा नाही;' असा आईचा नियमच. अनू रोज म्हणतो, "आई मलापण शाळेच्या कॅटीनमधला बटाटेवडा खायचाय. आईसफ्रूटच्या गाडीवरचं आईसफ्रूट खायचंय." पण आई ऐकतच नाही कधी. शेवटी बाबांनाच दया आली. म्हणाले, 'दे गं एक दिवस तरी त्याला खाऊसाठी पैसे.' अनूलाही म्हणाले, 'एकच दिवस हं का' अनूनेही मान डोलावली. आणि शनिवारी पैसे घ्यायचा ठराव पास झाला एकदाचा.

कधी एकदा मधली सुट्टी होते असं झालं होतं अनुरागला. त्या उत्साहात कधी नव्हे ते वर्गात हात वर करून त्याने प्रश्नांची उत्तरं दिली. न लाजता घडा-घडा कविता म्हटली. मन लावून गणितं सोडवली. तीही सगळी बरोबर. खरं तर पहिल्या तासापासूनच भूक लागल्यासारखं वाटत होतं. पण अभ्यासावर लक्ष केंद्रित करण्याचा पुरेपूर प्रयत्न केला. आई-बाबांनी एवढी बाहेरचं खायची परवानगी दिलीय. पैसे दिलेत. मग त्यांच्या मनासारखं नको का करायला?

शेवटी एकदाची झाली मधली सुट्टी. अनूने पटापट बाकावरची पुस्तकं वही दप्तरात कोंबली आणि निघाला कॅटीनकडे. वडे आणि आईसफ्रूट संपायच्या आधी पोहोचायला नको का? 'दोन बटाटेवडे', कॅटीनच्या काकांना ऐटीत सांगून त्याने खिशात हात घातला. हे काय? खिशात हात का बरं नाही जात? पुन्हा-पुन्हा खिशात हात घालायचा प्रयत्न केला. पण छे!

मग त्याने बाहेरून खिशा चाचपून पाहिला. खिशात पैसे होते. नोट व्यवस्थित घडी करून खिशाच्या तळाला खूपसून ठेवलेली होती. आईने कालच रात्री त्याला दाखवून खिशात घालून ठेवली होती.

मग आठवलं, आज सकाळी-सकाळी त्याला आठवण झाली होती की गणवेशाच्या दोन शर्टांच्या खिशांवर लावायसाठीचे शाळेचे दोन कापडी 'बॅज' बाईनी दिले होते, ते कपासपेटीतच होते. काल बाईनी बजावलं होतं की 'उद्यापर्यंत सर्वांच्या शर्टांना बॅज असलेच पाहिजे. सकाळी घाई-घाईत बॅज लावताना आईने तो केवळ खिशाला न लावता शर्टासकट खिशाला लावला होता, 'काय झालं?' त्याची खिशाशी चाललेली झटापट पाहून कॅटीनवाल्या काकांनी विचारले, "वडे नकोत काका", म्हणून अनू खिन्नपणे पुन्हा वर्गाकडे निघाला. आज दप्तरात डबाही नव्हता. खिशातले पैसे वाकुल्या दाखवत होते. आईसफ्रूटच्या गाडीत डोकावून पाहायचं स्वप्न आज तरी पूर्ण होणार नव्हतं.

अनू वर्गात पोहोचेपर्यंत सर्वांचे डबे खाऊन झाले होते. कोणी आपल्या डब्यातला खाऊ अनूला देईल अशी आशाही उरली नव्हती. मधल्यासुट्टीनंतर मराठीचा तास होता. बाई म्हणी शिकवत होत्या- 'दोन घरचा पाहुणा उपाशी', बाईनी म्हण सांगितली, म्हणाल्या, 'अनुराग, सांग बघू या म्हणीचा अर्थ' अनुरागला म्हणीचा अर्थ नीटच माहीत होता. पण सांगायासाठी उभा राहिला, तर तोंडातून शब्दच फुटेनात. गळून गेल्यासारखं वाटत होतं. आता बॅज उसवून खिशातले वीस रुपये काढले, तरी वडे-आईसफ्रूटसाठी शनिवारची वाट पाहावी लागणार होती, हेच खरं.

(मो. ९९६९०२८९६७)

८७७९९९४०४२)

*

ज्येष्ठ नागरिक -

आर्थिक घोट्याचे व ते टाळण्याचे उपाय

-रसिक विजयकर

प्रत्येक वर्षी लाखो नागरिक आर्थिक फसवणूक व घोट्यांच्या बळी पडतात. त्यामुळे खाली दिलेले उपाय हे ज्येष्ठ नागरिक व त्यांच्या कुटुंबांना मार्गदर्शक ठरतील व त्यांचे ह्या फसवणुकीपासून संरक्षण होईल. अशाप्रकारची आर्थिक फसवणूक करणे हे काही लोकांचे मोठे उद्दिष्ट असते. ते आपल्या कुटुंबातील माणसाचीसुद्धा फसवणूक करावयास मागेपुढे बघत नाहीत. अनेकवेळा असे गुन्हे उघडकीस येत नाहीत (अनेक कारणांमुळे); मग ते कौटुंबिकदेखील असेल) पण खाली दिलेल्या सूचना पाळल्यास तुम्ही ह्या गोष्टींना पायबंद घालू शकता.

असे आकडेवारी दर्शवते की ९० टक्के आर्थिक गुन्हे ज्येष्ठ नागरिकांबाबत घडतात ते त्यांच्या स्वतःच्या कुटुंबाकडूनच होतात. उदा. संयुक्त नावावर असलेल्या बचत खात्यातून परस्पर पैसे काढणे, 'तुमची काळजी घेईन वा मालमत्तेची देखभाल करीन' अशी खोटी आश्वासन देऊन पैसे उकळणे. ही शुद्ध चोरी आहे.

कोठल्याही माहिती नसलेल्या कंपनीकडून काहीही खरेदी करू नका. त्या संस्थेची चौकशी केल्याशिवाय वा त्यांची पूर्ण माहिती जाणून घेतल्याशिवाय व्यवहार पूर्ण करू नका. तुम्हाला कोठल्याही संस्थेला मदत करायची असल्यास आपले दान सत्यात्री पडते आहे का ह्याची खात्री करा. तुमच्या क्रेडीट कार्डचा नंबर विचारत असतील तर शंभरवेळा विचार करा. अशावेळी आलेल्या विक्रेत्याचे नाव, त्याच्या कंपनीचे कार्ड, फोन नंबर वगैरे विचारून घ्या व नंतरच खरेदी करा.

काही वृद्धलोक स्वतःला चार चौघांपासून दूर ठेवतात व एकलकोंडे बनतात. काहीजण वृद्धत्वामुळे येणाऱ्या दुखण्यामुळे उदा. ऐकू न येणे, कमी दिसणे, चालताना त्रास होणे इ. कारणांमुळे बाकींच्या लोकात मिसळत नाहीत. असे लोक जेव्हा एकटे बाहेर पडतात तेव्हा त्यांच्यावर बळजबरी होऊ शकते वा त्यांच्याकडे असलेल्या पैशाची लूटमार होऊ शकते. अशा वृद्धांच्या मनात एकप्रकारचा भयगंड निर्माण होऊ शकतो. अशा लोकांसाठी समुपदेशन करणाऱ्या अनेक सामाजिक संस्था आहेत ज्यामुळे त्यांच्यात समाजात वावरण्याचा धोटापणा येईल व त्यांचा जीवनातील रस कायम राहील.

अनेक घोट्यांच्यापैकी एक म्हणजे

ज्येष्ठांच्या वैद्यकीय मदतीमुळे मिळणाऱ्या पैशाचा गैरवापर. ह्यातील काही योजना अशा असतात की ज्या तुम्हाला न दिलेल्या सेवेचा खर्च दाखवतात. अनावश्यक सेवा वा उपकरणे त्यांच्या माथी मारतात. तुम्ही जशी बँकेला स्वतःची माहिती देताना जी काळजी घेता तशीच काळजी इकडे घ्या. वैद्यकीय काळजी घेणाऱ्या संस्थेचे तुम्हाला येणारे मासिक निवेदनपत्र तपासात चला. त्यात काही त्रुटी असल्यास त्यांच्या निदर्शनास आणून द्या. काही ज्येष्ठांना असाही अनुभव येतो की त्यांनी न घेतलेल्या कर्जाचे वसुलीसाठी फोन येतात. अशावेळी त्या त्या व्यवस्थापनाला अशा गोष्टी लक्षात आणून द्या.

बँकेच्या वा सरकारच्या 'डू नॉट कॉल मी' वर आपले नाव सलगन करा. त्यामुळे उगाच वारंवार येणाऱ्या फोनच्या त्रासापासून सुटका होईल. आपली पत्रपेटी काळजीपूर्वक नियमित तपासून घ्या. तसेच काही महत्त्वाची कागदपत्रे पाठवताना योग्य ती काळजी घ्या अथवा थेट टपाल ऑफिसात जाऊन दिल्यास उत्तम!

आपल्या नावाचे टपाल वाचल्यावर तसेच कचऱ्यात टाकू नका. त्याचे बारीक तुकडे करा, जेणेकरून तुमचे नाव व पत्ता वगैरे दुसऱ्याच्या हातात पडणार नाही. तसेच तुम्हाला येणारे बँकेचे निवेदनपत्र काळजीपूर्वक वाचत जा. कोठल्याही व्यक्तीला आपली व्यक्तिगत माहिती, आपला अकौंट नंबर, पासवर्ड फोनवर देऊ नका. बँकेकडून अशी माहिती मुळीच विचारत नाही हे लक्षात ठेवा. चुकून अशी माहिती दिली तर तुमच्या नावाने अनेक गैरव्यवहार होण्याची शक्यता आहे व तुमचे फार आर्थिक नुकसान होईल.

चेकने व्यवहार न करता तुम्ही ती रक्कम थेट त्या त्या कंपनीच्या खात्यावर जमा केली तर टपालातून चेक गहाळ होऊन त्याचा गैरवापर होण्याचे थांबेल आणि आपले काही नुकसान होणार नाही.

कोणतीही खरेदी करताना घाई करू नका. वेळ घ्या व विचारपूर्वक निर्णय घ्या. व्यवहार करताना त्याची आधी सर्व माहिती करून घ्या. जर व्यवहाराबद्दल निर्णय घेताना काही अडचण येत असल्यास आपल्या मित्राला सोबत घेऊन जा. कोठेही सही करताना त्या खरेदीपत्रातील वा करारातील सर्व कलमे वाचून काढा. त्याचा अर्थ समजावून घ्या. हे

संवाद

मुंबईमधील बाजारांची स्थापना

-विश्वास अजिंक्य

(मागील अंकावरून)

मिरची गल्ली :- क्रॉफर्ड मार्केट-पासून जवळच हे ठिकाण आहे. काश्मिरी मिरची, तसेच मिरचीचे विविध प्रकार, हळद, शेंगदाणे, सुकामेवा आणि इतर मसाल्याचे पदार्थ येथे स्वस्त दरात मिळतात.

मालाड येथील बाजार :- मालाडच्या सोमवार बाजाराला २०० वर्षांचा इतिहास आहे. मालाड गावठाण, मनोरी, वळणई, मढ, अक्सा या परिसरात राहणाऱ्या लोकांच्या सोयीसाठी हा बाजार सुरू झाला. उन्हाळ्यामध्ये वसईसारख्या भागातून पांढऱ्या कांद्याची विक्री करण्यासाठी शेतकऱ्यांची येथे गर्दी होत असे. पूर्वी परळ, लालबाग, कॉटन ग्रीन, लोअर परळ, वरळी, माझगाव, काळाचौकी अशा विविध भागात गिरण्या होत्या. परिणामी तेथे गिरणी कामगारांच्या वसाहती निर्माण झाल्या. लालबाग परिसरात इ.स. १८८० पूर्वी सुपारीची झाडे मोठ्या प्रमाणावर होती. लाल रंगाची माती, गुलाबाचे उत्पादन यामुळे या भागाला लालवाडी असे म्हटले जात असे. पुढे याच नावावरून या परिसराला लालबाग असे म्हटले जाऊ लागले. इ.स. १९०८ पासून या भागात संप सुरू झाले. परिणामी गिरणी कामगारांची आर्थिक परिस्थिती बिघडू लागल्याने त्यांच्या स्त्रियांनी तेथे मसाला मार्केट सुरू केले. खानावळ चालवणे; लोणची, पापड, मसाला तयार करणे असे उद्योग तेथे चालत. चाळीमध्ये मसाला कुटण्याचे काम सामुहिकपणे चालत असे.

घाऊक व्यवसाय :- कापडाचा घाऊक व्यवसाय मूळजी जेठा मार्केट, तसेच मंगलदास मार्केटमधून सुरू असे.

अजून एक कापडासाठी प्रसिद्ध असलेले मार्केट म्हणजे सायन आणि किंग्ज सर्कलमधील गांधी मार्केट होय. सिध्मधील निर्वासित लोकांचे येथे पुनर्वसन केले गेले होते. त्यांच्यासाठी हे मार्केट बांधले गेले. तांब्याच्या वस्तुंचा घाऊक व्यवसाय पायधुणी गणेशवाडी येथून तर धान्य साखर आणि तुपाचा व्यवसाय मांडवी येथून होत असे. फळांचा घाऊक व्यवसाय गोलड मोहर कॅसल मार्केट (संत गाडगे महाराज मार्केट)

फार महत्त्वाचे आहे. तुमच्यावर सही करण्यासाठी दबाव येत नाही ह्याची खरेदीपूर्व खात्री करा. कारण कोठलाही निर्णय तुम्ही घेतला की त्याची जबाबदारी फक्त तुमची आणि तुमचीच राहील.

भायखळा आणि क्रॉफर्ड मार्केट (महात्मा ज्योतिबा फुले मंडई) येथून होत असे. भाजीपाला व्यवसायासाठी महानगरपालिकेचे संत गाडगे महाराज मार्केट, संत सावता मंडई भायखळा आणि दादर येथील मार्केट्स प्रसिद्ध होती.

कागदाचा घाऊक व्यापार सुतार चाळ, दादीशेठ अग्यारी लेन येथून होतो.

मासळी बाजार :- मुंबईमधील माहीमचा सिटी लाइट मासळी बाजार, सायन- कोळीवाडा, वरळी कोळीवाडा, मालाडचा सोमवार बाजार ताज्या मासळीसाठी प्रसिद्ध आहेत. मुंबईतील जुन्या जमातींमध्ये कोळी लोकांचा समावेश होतो. मढ, वर्सोवा, अर्नाळा, सातपाटी, मनोरी येथून येणाऱ्या मासळीवर विविध ठिकाणी बाजार भरतो. कुलाबा, ससून डॉक, भाऊचा धक्का, क्रॉफर्ड मार्केट आणि आता एल्फिन्स्टन रोड येथील घाऊक बाजारात मोठ्या प्रमाणावर ताज्या मासळीची विक्री केली जाते. तर सुक्या मासळीसाठी मरोळ, शिवडी येथील बाजार प्रसिद्ध आहेत.

फोरास रोड मार्केट :- ग्रॅटरोड, फॉकलंड रोड, रीपन रोड, क्लेअर रोड, हर्निस रोड, बेलासीस रोड, गील्डर टॅक रोड आणि कामाठीपुरा अशा सर्व भागातून जवळच एक मार्केट असावे अशी सतत मागणी केली जात होती. म्हणून महानगरपालिकेने फोरास रोड मार्केटची निर्मिती केली. १ सप्टेंबर १८९३ मध्ये हे मार्केट सर्वासाठी खुले करण्यात आले.

मुंबईच्या जवळपास प्रत्येक भागामध्ये दिसणाऱ्या किरकोळ विक्रेत्यांमध्ये कच्छ, भावनगर व गुजरात येथील बनीया जमात आणि काही मुसलमान व पारसी व्यापाऱ्यांचा समावेश होता. मशिद बंदर येथील घाऊक व्यापाऱ्यांकडून माल खरेदी करून तो किरकोळ विक्रेत्यांकडून मार्केटमध्ये विकला जात असे. किरकोळ कापड दुकानांवर व अन्नधान्यांच्या दुकानांवर बनीया व भाटीया लोकांचे; तर होजीअरी आणि चप्पल दुकानांवर मुस्लीम वर्गाचे वर्चस्व होते. रोजगाराच्या संधी वाढत गेल्या तसतशी मुंबईची लोकसंख्या वाढत गेली. परिणामी या वाढत्या लोकसंख्येच्या दैनंदिन गरजेसाठी नवनवीन बाजारांची स्थापना होत गेली; तर काही जुन्या बाजारांचे नूतनीकरण केले गेले.

(सदर समाप्त)

*

*

तो माझा सांगाती

-अनुराधा राजेंद्र तळपदे

मागे वळून पहाताना आपल्याला जीवनातले अनेक प्रसंग डोळ्यासमोरून चित्रासारखे सरकतात. खरंच, सिंहावलोकन केले म्हणजे अनेक चांगल्या गोष्टी आपल्याला मिळाल्या आहेत याची जाणीव होते. सर्वात मोठी गोष्ट म्हणजे, 'त्याची' सोबत सतत आपल्याबरोबर असते. 'तो' कर्ता करविता आपल्या पाठीशी राहून आपल्या अडचणी सोडवत जातो, याची जाणीव!

आई-बाबांना घेऊन मी गोव्यात एकटीच रहात होते. माझे नोकरीत प्रमोशन झाल्याने, मला तेथे जाणे जरूरीचे होते. दोघे सुपर सिनिअर सिटीझन. आई पॅरालाइज्ड आणि बाबा ९२ वर्षांचे. विस्मृतीला जवळ करू लागलेले! दिवसभर मी ऑफिसमध्ये व ते दोघे घरी; माझी वाट पहात. शेजारधर्म गोव्यात नाहीच. आपण उपरेच!! फॅमिली डॉक्टरही नाहीत. काही झाले तर ॲम्ब्युलन्सने हॉस्पिटलमध्ये न्यायचे.

चारच दिवसात बाबांना मॉर्निंग वॉकला जायची इच्छा झाली. गोव्याच्या रम्य परिसरात आपल्याला खूप प्रसन्न वाटते. मी जेमतेम ५-७ मिनिटे त्यांच्याबरोबर चालले असेन आणि मला धाडकन् कोसळल्याचा आवाज माझ्यापाठी आला. बाबा सपशेल तोंडावर पडले होते. सिमेंटचा रस्ता होता. मी पटकन त्यांना बसतं करायचा प्रयत्न केला. नाकातून रक्तस्राव होत होता, कपाळाला व कोपरटोपरांना खरचटले होते. त्यांची शुद्ध हरपली होती. मी हाका मारूनही ते साद देत नव्हते. मी घाबरले. रस्त्यावर चिटपाखरूही नव्हतं. गोव्यात सर्वच सुशेगात उठतात. आता कुणाला हाक मारू? इथे तिथे घर, खिडकी उघडी आहे का; कुणी दिसतंय का म्हणून धावू लागले. कुणीच नव्हतं. माझं कुणीच गोव्यात नव्हतं, ना शेजारी परिचयाचे. ऑफिसचे लोक जवळपास रहात होते. मलाच कंप सुटू लागला व उलटीसारखे वाटू लागले. मी कसे, कुठे घेऊन जाऊ? घरी आईलाही मदतीला बोलवू शकत नव्हते. अचानक एक मध्यमवयीन बाई हातात पाणी, कापूस व जखमेचे औषध घेऊन माझ्यासमोर उभी होती!

तिने लगेच अण्णांचे नाडीचे ठोके तपासले, डोळ्याच्या पापण्या उघडून पाहिल्या व मी काही बोलायच्या आत त्यांना पाणी पाजून रक्त साफ करून औषध लाऊ लागली. मी बाजूला मटकन जमिनीवर फतकल घातली होती. तिने माझीही नाडी तपासली, मला म्हणाली "घाबरू नकोस. तुझे बी.पी. खाली गेले आहे. बाबांना आपण शुद्धीवर आणूया आधी."

त्यांनी त्यांच्या तोंडावर पाणी मारले. हाका मारून त्यांना अर्धवट शुद्ध आली.

ते बसते झाले. माझ्या जीवात जीव आला ती बाई आता माझी चौकशी करू लागली. म्हणाली, "आता तुझ्या बाबांची तब्येत घरी नेण्यासारखी नाही. त्यांना हॉस्पिटलमध्ये तडक घेऊन जा. नाकातून रक्तस्राव थांबत नाहीए. ही इज सीरीयस," पुढे म्हणाली. "मी एक नर्स आहे. मी तुम्हाला त्या समोरच्या खिडकीतून पाहिले म्हणून मी औषधपाणी घेऊनच आले. मी आताच नाईट करून घरी परतले होते. काळजी करू नको. स्वतःला सावर आणि त्यांना आधी अॅडमिट कर."

सुदैवाने तेव्हाच्यात कार पुसणारा मुलगा व शेजारचे लोक आले. त्यांच्या मदतीने मी बाबांना हॉस्पिटलमध्ये घेऊन गेले. पुढे खूप कॉम्प्लीकेशन्स झाल्या व ते आयसीयूमध्ये १५ दिवस राहिले. पण बरे होऊन घरी आले.

आता मला प्रश्न पडला होता, निर्जन रस्त्यावर ती 'नर्सच' कुठून आली? तेही पाणी, डेटॉल, कापूस औषध घेऊन! म्हणजे मी एकटी नव्हते. माझा 'पाठीराखा' होता माझ्या सोबत 'ज्याने' ही सर्व व्यवस्था वेळेत केली होती माझ्यासाठी!!

दुसरा प्रसंगही असाच. आई आधारघरात पनवेलला व मी पाल्यात. संध्याकाळचे ५ वाजले होते. कधी नव्हे ते मी ऑफिसमधून लवकर आले होते. अचानक आधारघरातून फोन आला. "ताबडतोब निघून या. पनवेलच्या नील हॉस्पिटलच्या आयसीयूमध्ये तुमच्या आईला अॅडमिट केले आहे."

संध्याकाळची ५:११-६ चा ट्रॅफिक, पनवेलला पोहोचायला दोन तास लागणार. त्यात हॉस्पिटल शोधायचे व पुढे आयसीयूमध्ये आईला काय झाले असेल तोपर्यंत याची कल्पनाच करवत नव्हती. मी व माझे यजमान दोघे दोन तासांनी तेथे पोहोचलो. मी एकटीच आयसीयुच्या रूममध्ये शिरले. आई अर्धवट ग्लानीत सलाईनवर होती. बाजूला नर्स तिला गोड शिरा भरवण्याचा प्रयत्न करत होती. मी प्रश्नार्थक मुद्रेने पहाताच ती म्हणाली, "आता त्या शुद्धीत येत आहेत. काळजी करू नका."

नंतर मला बाहेर आल्यावर नर्सने झाल्या प्रसंगाची कल्पना दिली.

आई दुपारी ४ वाजता बेशुद्ध झाली होती. तिच्या बाजूच्या कॉटवरच्या रुग्णाने पाहिले व हाकांना प्रतिसाद न मिळाल्याने सुपरवायझरबाईना बोलाविले. त्या बाईनी इतके झटपट उपचार केले; पण आई शुद्धीवर येईना म्हणून मला कळवून लगेचच ॲम्ब्युलन्स बोलावून त्या रिमोट ठिकाणाहून पनवेलच्या हॉस्पिटलमध्ये तिला दाखल करून शुद्ध आल्यानंतर परतही गेल्या होत्या!! थोडाही उशीर झाला असता तर

आई त्याच रात्री कायमची संपली असती.

आता पुढे परीक्षा बाकी होती. आईची तब्येत साखर अत्यंत कमी झाल्याने ढासळली होती. ती काही केल्या वर चढत नव्हती. परिस्थिती गंभीर होती. डॉक्टरांनी 'दोन दिवसात बघू काय होते ते' असे सांगितले. अनेक उपचारांनाही आई दाद देत नव्हती. तिसऱ्या दिवशी डॉक्टरांनी भेटायला बोलवून 'शेवटचा उपाय रक्त चढविणे आहे' असे सांगितले. झाले. रात्री रक्त मिळवून देणे सुरू केले. रक्तगट दुर्मिळ असला तरी जुन्या पनवेलच्या ब्लड बँकमध्ये रात्री ११ वाजता मिळाला हे आईचे नशीब. सकाळी आईने मला ओळखले. रात्रभर शेवटची घरघर लागलेली आई शुद्धीत आली होती!!

मी डॉ. नील यांचे आभार मानावयास त्यांच्या केबिनमध्ये गेले. मी म्हणाले, "सर्व उपचार योग्य व वेळेत झाल्याने माझी आई आज वाचली आहे. आपले आभार कसे मानावे? आम्ही तर एकही पैसा न देता हॉस्पिटल आयसीयूमध्ये इतकी तत्पर सेवा देते हे अनुभवले आज."

एक आश्चर्यच नव्हे काय या घडीला? पण माझ्यासोबत आताही 'तोच' माझा 'पाठीराखा' डॉक्टरांच्या व त्या आधारघरच्या व्यवस्थापिकेच्या रूपात उभा होता. पनवेल एक अपरिचित ठिकाण, कुणीही ओळखीचे नाही. तरीही माझी आई या तत्पर सेवेमुळे वाचली होती. कशी?

डॉ. नील जे पनवेलच्या 'नील क्लिनिक' या छोट्या हॉस्पिटलचे मुख्य

आहेत. आधारघरमधून तेथे अॅडमिट होणाऱ्या सर्व पेशंटच्या केसपेपरवर त्यांच्या नियमानुसार 'शांतिनिकेतन पेशंट' असे लिहिले जाते. नंतर त्या पेशंटवर सर्व इलाज पैसे न घेता केले जातात. त्याला लागणारी सर्व औषधे व त्याचे जेवणही कॅन्टिन नसताना त्या पेशंटला मिळेल याची पूर्ण व्यवस्था करतात. अगदी पेशंटचा डिस्चार्ज होईपर्यंत! कारण आधारघरातून येणारे पेशंट वृद्ध असतात. त्याचे नातेवाईक येतील वा न येतील किंवा कधी येतील याची शाश्वती नसते. आले तर ते पेशंटचे पैसे देऊ शकतील किंवा नाही हेही माहीत नसते. पण तोपर्यंत डॉक्टर देवदूत बनून आलेल्या पेशंटला बरे करण्याच्या सर्व उपाययोजना व त्यांच्या डाएटचीही काळजी कॅन्टिन नसताना घेतात; हे आजच्या युगात नवल नव्हे का?

खरे तर हे दोन्ही प्रसंग घडले तेव्हा कुणाचीही सोबत वा सहाय्य नव्हते. तरीही दोन्ही प्रसंगात माझे बाबा व आई पूर्ण बरे झाले. कसे? माझा विश्वास आहे 'त्याच्या' अस्तित्वावर! 'तोच' सारे करतो व करवितो. तो आपल्या सोबतच असतो. अशक्य गोष्टी 'तोच' घडवून आणतो. आपल्यासमोर कोणत्या ना कोणत्या त्याने मदत केलेली असते 'तो' परमात्मा, सर्वेसर्वा आपला सांगाती असतो. म्हणून संकटांना घाबरायचे नाही.

"I am not alone. God is with me"

"We are never alone, God is with everybody."

*

क्षितिज जयकर आयोजित

आदित्य ओक
आणि
सत्यजित प्रभु
सादर करित आहेत

जादूची पेटी

जादूची पेटी -
हार्मोनियमच्या जगताची अद्भुत सफर

स्थळ: पाठारे प्रभु सोसायटी हॉल, १२वा स्तर,
गायत्री देवी मंदिरा शेजारी, खार (प),
मुंबई - ४०० ०५२
शनिवार दिनांक २३ फेब्रुवारी, २०१९
सायंकाळी ठीक ५.३० वाजता.

प्रवेश विनामूल्य

प्रथम येणाऱ्यास जागेसाठी प्राधान्य

काही जागा राखीव

प्रभुतरुण आश्रयदाते

१) सौ. विमल व श्री. माधव नायक,	२२) कै. कमलिनी रमाकांत प्रधान
२) सौ. नलिनी व श्री. रविंद्र रामराव मानकर,	२३) कै. नटवर्य शरद श्रीकृष्णनाथ गणपतराव दळवी
३) सौ. अनामिका बी. ए. एल.एल.बी.	२४) आद्य मराठी लघुलिपीकार कै. भुजंगराव रामचंद्र मानकर
४) कै. नटवर्य नारायण रामराव झावबा	२५) कै. वामन मोरेश्वर प्रभाकर
५) कै. सौ. मोतिराम विनायक जयकर	२६) कै. चंद्रकांत नारायण विजयकर, कै. कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे, कै. प्रविण चंद्रकांत नारायण, विजयकर, कै. वैभव कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे यांच्या स्मरणार्थ एक हितचिंतक
६) आद्य संपादक कै. विष्णु कृष्ण कोठारे	२७) कै. डॉ. विद्याधर चंद्रकांत नारायण विजयकर यांच्या स्मरणार्थ हितचिंतक
७) कै. रावसाहेब चंद्रकांत बालमुकुंद वेलकर	२८) कै. पूर्णचंद्र केशरीनाथ राव व कै. सौ. शीला पूर्णचंद्र राव यांच्या स्मरणार्थ
८) कै. सौ. सुशीला यशवंतराव कीर्तिकर	२९) डॉ. राम गोविंदराव नवलकर
कै. सौ. सुशीला व श्री. मोरेश्वर वि. प्रधान	३०) सौ. शुभांगी राम नवलकर
९) सौ. मीरा व श्री. रविंद्र नानूजी दळवी	३१) सौ. रीटा आणि श्री. मंदार माधवराव नायक
१०) कै. सौ. शालाका (अरुणप्रभा) शैलकुमार श्रीकृष्णनाथ दळवी	३२) कै. सौ. विजया व श्री. प्रकाश माधव नायक या त्यांच्या आईवडिलांच्या स्मृत्यर्थ उन्मेष प्रकाश नायक
११) कै. श्रीमती चंपुबाई आणि कै. आनंदराव सुंदरजी धराधर	३३) सौ. वृंदा आणि श्री. शाम विनायक जयकर
१२) कै. सौ. रोहिणी (रत्नप्रभा) श्रीकर राणे	३४) कै. श्रीमती जयश्री आणि कै. श्री. जयवंत विश्वनाथ कीर्तिकर स्मृत्यर्थ
१३) सौ. निलीमा व श्री. सृजन केशवराव राणे	श्री. उमेशचंद्र जयवंत कीर्तिकर
१४) कै. श्रीमती रोझाबाई आणि कै. बाळाराम केरोबा नायक	३५) कै. श्रीमती प्रतिमा आणि कै. श्री. धाकलेश्वर बाळाजी जयकर स्मृत्यर्थ
१५) कै. शरद विनायक कीर्तिकर यांच्या स्मरणार्थ अनामिक	सौ. सुप्रिया उमेश कीर्तिकर
१६) कै. सौ. दिलीप रघुनंदन कोठारे	
१७) कै. श्रीमती कमलजा आनंदराव अजिंक्य	
१८) कै. दिवाळीबाई व कै. डॉ. वामनराव आनंदराव विजयकर	
१९) कै. विष्णुराज बाळाराम नायक	
२०) अॅड. सदाशिव आनंदराव धुरंधर	
२१) कु. कस्तूर मोठाबाई जयकर	

प्रभुतरुणास देणगी

* श्रीमती कस्तूर रवींद्र तळपदे यांजकडून रु. १००१/-

*

अभिनंदन

* कॉमनवेलथ कराटे स्पर्धेत कु. श्रद्धा दीपक धराधर हिने कांस्य पदक पटकावले. आपल्या ज्ञातीतील या क्षेत्रातील हा पहिला विक्रम. अभिनंदन.

* मराठी विज्ञान परिषदेतर्फे डॉ. सुभाष देसाई यांच्या 'अनुजा' कादंबरीचे प्रकाशन झाले. ही कादंबरी 'ग्रंथाली' तर्फे प्रकाशित झाली आहे. 'ग्रंथाली'नेच प्रकाशित केलेल्या 'पुस्तकचोर' या अनुवादित पुस्तकाचाही प्रकाशन सोहळा 'मुंबई मराठी साहित्य संघा'त झाला. या दोन्ही प्रकाशन समारंभात प्रा. सुहासिनी कीर्तिकर प्रमुख वक्त्या होत्या आणि त्यांच्या हस्ते पुस्तकांचे प्रकाशन झाले. 'राजहंस' प्रकाशनातर्फे 'जनसंहार' पुस्तकाचे पुण्याला प्रकाशन झाले. यावेळीही सुहासिनी मंचावर वक्ता म्हणून उपस्थित होत्या. मुंबई मराठी साहित्य संघाच्या 'अक्षर-साहित्य' उपक्रमाच्या प्रमुख म्हणून 'अक्षर-साहित्य'ची पुस्तिका त्यांनी संपादित केली.

*

चुकीची दुरुस्ती

डिसेंबर २०१८ च्या 'प्रभुतरुण' मध्ये प्रसिद्ध झालेला 'ललितबंध' सौ. उज्वला र. ब्रम्हांडकर यांचा आहे. तो चुकीने डॉ. सुमन नवलकरांच्या नावावर प्रसिद्ध झाला. चूकभूल माफ!

पत्र प्रतिक्रिया

* 'प्रभुप्रभात'च्या संपादिका माननीय श्रीमती वंदना प्रमोद नवलकर यांचे निधन झाल्याचे वर्तमानपत्रातून कळले आणि मला दुःख झाले. आपल्या समाजातील आणि एकूण संपूर्ण महाराष्ट्रातील, विशेषतः मराठी माणसाचे नेते म्हणून प्रमोदजी यांनी जो आदर्श नव्या पिढीपुढे ठेवला होता; त्यात त्यांच्या जीवनसहचरिणी श्रीमती वंदनाताईचा श्रेयस्कर हात होता. आज प्रमोदजी असते तर? शिवसेनेला योग्य मार्गदर्शन लाभले असते. श्रमिकाला मान मिळाला असता. हा मान मिळावा म्हणून 'कुटुंबसखी'च्या माध्यमातून श्रीमती वंदनाताईंनी पुष्कळ मेहनत घेतली. म्हणूनच त्यांच्या व प्रमोदजींच्या कार्याला प्रणाम आणि त्यांच्या स्मृतीस अभिवादन.

-कॉम्रेड सुंदरताई नवलकर

* प्रिय सुहासिनीस, सप्रेम आशीर्वाद. गेल्याच्या गेल्या अंकातील तुझं के. ज. पुरोहित (शांताराम) यांच्यावरील संपादकीय वाचलं. अप्रतिम. तुझं लेखन मला नेहमीच भावतं. पण हा लेख मी दोनदा वाचला. त्यांच्याप्रमाणेच मलाही वाटतं की तू मला उशीरा का भेटलीस? त्यांच्याप्रमाणेच मीही 'तुम्ही'वरून एकदम 'तू'वर तुझ्याबाबतीत उतरले. तू माझी छोटी मैत्रीण झालीस. तसंच गेल्या अंकातील 'लख लख चंदेरी' हा लेखही आवडला. जीवंत शब्दचित्र आहे ते. मी तेथे हजर नसतानाही मला सोहळ्याचा आनंद तुझ्या लेखामुळे मिळाला. असंच लिहीत रहा.

तुझी,
नलिनी तळपदे

प्रभुतरुणाची डायरी

जनन

५-१२-१८ सौ. कविता आणि श्री. राजस उल्हास राणे, कन्या, खार

नांदा सौख्यभरे

१२-११-१८ श्री. अक्षय राजेन्द्र तळपदे कु. यशदा रघुवीर कुलकर्णी (आं. ज्ञा.)
१२-१२-१८ श्री. हर्षल उदय मानकर, कु. कौमुदी सुश्रुत राणे
१७-१२-१८ कु. नेहा रोहित जयकर, श्री. राजस भरत निंबरते (आं. ज्ञा.)

विवाह माणिक महोत्सव

१६-१२-१८ श्री. नरेश दत्तात्रय आगासकर कु. अंजना शंकरराव झावबा

विवाह सुवर्ण महोत्सव

१०-१२-१८ श्री. सुरेन्द्र गजानन विजयकर कु. प्रतिभा मोरेश्वर राणे
श्री. सृजन केशवराव राणे कु. नीलिमा पुष्पसेन राणे

मरण

०१-११-१८ श्री. मिलींद रवीन्द्र देसाई, वय ५९, खार
२५-१२-१८ श्री. जयवंत आनंदराव धुरंधर, वय ७३, वसई (प.)
३१-१२-१८ श्रीम. ललिता सदाशिव जयकर वय ८७, परळ

(Cont. from Page 2 col. 4) informative but the pictures may be a bit disturbing for some. Few sections are dedicated to some specific families, who were affected during the partition and about some prominent persons as well, viz., Milkha Singh, Mahashay Dharampal Gulati (better known as the owner of MDH masala), Om Prakash Munjal (founder of Hero Cycles), etc. Photography is prohibited inside the museum and entry fee is INR 10.

The next in list is the Punjab State war heroes' memorial and museum that was opened in the early part of 2017. It is near India Gate junction on the Grand Trunk road on the way to Wagah border. It has around 7 galleries. Each gallery represents each war starting from the pre-independence era to 1947-48 war to 1962, 1965, 1971, 1999 wars. Each of the galleries is equipped with modern equipment that gives a detailed explanation of each of the wars fought. It has a small cafeteria and washrooms as well. The entry fee is INR 100 and it takes about 2-3 hrs. to see complete memorial.

The next is Sada Pind which is a small village that is being built in the open area on the bypass road near the India Gate. The has old Amritsar feel with its old huts, local markets, shops, old village mela which allows one to have an experience of old age Amritsar. Entrance fee is INR 650 which includes entrance fee, few of the entertaining options inside the village and either a lunch or a dinner.

A definite stop while travelling to Wagah border is a restaurant

called Sarhad. This restaurant is located on the way to Wagah border on the Grand Trunk road approx. 1-2 kms away from the border. It serves both Indian and Pakistani dishes and one must really relish and gobble on few of them. Though the cost is little bit on the higher side, it's worth an experience and a must visit if you are a foodie. There is another restaurant named Haveli also on the same road, which is equally famous.

Other eating options that one must not miss being in Amritsar is the roadside dhaba (approx. 2-3 kms from Golden temple) named Mohan Singh meat shop that makes some amazing mutton chops and kheema pav, or the local kulche cholle stalls/dhabas available at the roadside (Maqbool Road Kulcha shop being the famous). In case you are looking for vegetarian options, one must visit Bhrawan da dhaba a pure veg dhaba turned restaurant that serves authentic Amritsari dishes, located in the townhall area.

If you are wondering, that you need to plan a trip to Amritsar and it would take some 3-4 days, then you are wrong. If properly planned, this trip can be taken over a weekend. Yes, you heard me right, normally when we think of weekend gateways, the only places that come to our mind are Lonavala, Matheran, Igatpuri, Alibaug and such. Had it not been one of my friends who coaxed me even I wouldn't have known. But trust me, coming from the horses' mouth, a weekend trip to Amritsar is equally possible, with a bit planning and lot of craziness.

*

हे मासिक मुद्रक, प्रकाशक श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर यांनी मालक बोर्ड ऑफ कंट्रोल प्रभुतरुण करिता मे. स्नेहेश प्रिंटर्स, ३२०-अ, शाह अँड नाहर इंडस्ट्रीयल इस्टेट, अ-१, धनराज मिल कंपाऊंड, सीताराम जाधव मार्ग, लोअर परेल, मुंबई-४०००१३ येथे छापून पारिजात बी-३, युनियन बँक एम्प्लॉईज को-ऑप. हौ. सोसायटी, पटेल इस्टेट, जोगेश्वरी (प.), मुंबई-४००१०२ येथे प्रकाशित केले.

संपादक: श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर

RNI NO. 14613/67